

Константин Иречек

БЪЛГАРСКИ ДНЕВНИК

Том 1
(1879–1881)

София, 2022

© Издателство „Изток-Запад“, 2022

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2022

ISBN 978-619-01-0995-2

— КОНСТАНТИН ИРЧЕК —

БЪЛГАРСКИ ДНЕВНИК

ТОМ 1
1879-1881

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРЕДГОВОР

(Стоян Аргиров).....7

ЖИВОТ И ДЕЙНОСТ НА КОНСТАНТИН ИРЕЧЕК

(автобиографични чертици)..... 11

БЪЛГАРСКИ ДНЕВНИК

ТОМ 1

[30 ОКТОМВРИ 1879 – 26 ОКТОМВРИ 1881]

1879 37

1880 108

Повторно от Европа в София 252

1881 282

Варна и Свищов..... 411

ПРЕДГОВОР

След смъртта на проф. Константин Иречек на 10 януари 1918 г. Българската академия на науките реши да откупи от неговата вдовица цялото му книжовно наследство. За тази цел бях изпратен да преговарям с нея във Виена. Като конкурент на Академията се яви и виенският *Forschungsinstitut für Osten und Orient*. И когато бях повикан от управителния съвет на Академията устно да му докладам върху това, що съм намерил и неговата стойност, споменатият институт, използвайки моето кратко отсъствие, успял да придума вдовицата на покойния да предаде нему библиотеката, та аз можах, за жалост, да откупя и прибера за Академията, със съдействието на моя добър приятел А. Тошев, по това време пълномощен министър във Виена, само неговия архив.

Между многото ценни работи, за които на друго място има да говоря, в архива се намира и неговият „*Denník bulharský*“, както сам той го е надписал, сиреч дневник за петгодишното му преживяване в България. Това са четири подвързани тетрадки, от които I, II и IV във формат 17,8 x 20,8 см., III – 14,3 x 22,3. Тетрадка I съдържа 137, тетрадка II – 136, тетрадка III – 137 и тетрадка IV – 38 с много дребен шрифт и гъсто написани листа (вж. факсимилето на стр. 100 от II тетрадка). Целият дневник е разделен от автора на 4 дяла: първата тетрадка съставя I дял – от 30 октомври 1879 до 21 април 1881 г. (зап. календар), сиреч от тръгването му за България до православния Великден 1881 г.; втората тетрадка образува II дял – от 1 май 1881 до 21 юни 1882 г. (зап. календар), сиреч от великденския му излет на Рила до връщането на княз Батенберг от пътуването му в Петроград, Берлин, Дармщат и Виена; третата тетрадка обгръща III дял – от 13(25) юни 1882 до 1 април (20 март) 1884 г., сиреч от излизането му от Министерството до неговото окончателно решение да се върне в Прага; и най-после 38-те страници от четвъртата тетрадка съставят IV дял – от 1 април 1884 г. до 26 октомври същата година, когато той е вече в Прага и чете своите лекции в Университета.

Дневникът е писан на чешки език, с откъслечни изрази, в които много често липсва глаголт (като например бях, отидох, ходих и подобни). В превода за яснота аз съм прибавял в повечето случаи подразбираните глаголи, без да съм ги турял в скоби. В Дневника си Иречек често преплита и доста чужди – латински, немски, френски, италиански и др. думи и изрази, било че така ги е чул от своя събеседник, било че е смятал, че с тях по-точно, по-сполучливо ще се изрази, отколкото на чешки, било че е искал да прикрие, да облече в по-малко достъпен облик някой свой драстичен израз, или най-после така са му дошли на перото. Тях аз съм оста-

вял, както са в оригинала, за характеристика на Иречековия език, като съм дал в повечето случаи в правоъгълни скоби до тях и значението им на български. Само много дългите немски или френски разговори съм предал направо на български.

Иречек по покана на българското правителство идва в края на 1879 г. като главен секретар на Министерството на народната просвета, по-късно става министър на същото министерство, председател на учебния съвет, директор на Народната библиотека и музей и пр. Поради своето служебно положение той има чести и продължителни аудиенции у княза, намира се в постоянни връзки с чуждите дипломати, български властници и общественици, военни, учители и администратори и пр. Като се знае това от една страна, и познавайки вече неговата тънка и вярна наблюдателност от „Пътуванията му по България“ от друга, можем да си представим от какво грамадно значение са неговите записки за историята на нашето държавно устройство в първите години след освобождението – устройство, в което той е взимал най-дейно участие, както и за характеристика на събитията и лицата от това време.

Поради това голямо значение на Иречековия дневник, по покана на редакцията на в-к „Мир“, бях почнал от 31 юли 1928 г. да го издавам в български превод като подлистник на този вестник. Там обнародвах Иречековите записки само до 26 май/7 юни (включително) 1881 г., сиреч приблизително една трета от Дневника.

Твърде живият интерес, който възбудиха записките у българското общество, подтикна книгоиздателството „Хр. Г. Данов“ да ми предложи то да издаде целия Дневник, тъй както преди 30 години покойният и много заслужил основател на фирмата – старият Хр. Г. Данов, оценявайки по достойнство голямото за нас значение на Иречековите „Пътувания по България“, ми предложи тяхното издаване. На материалните жертви на тази първа българска книгоиздателска фирма българското общество ще има да благодари, че то ще притежава покрай Пътуванията му и пълното издание на Дневника. Той се печата така, както е излязъл от перото на неговия автор, без каквито и да било съкращения и изпускания, каквито аз смятам, че нямам право да правя в един исторически вече паметник. Тук-таме само някои думи, които биха раздразнили ухото на някои прекалено чувствителни натури, в българския превод са загатнати само с техните първи букви, или пък фрази от същия характер са оставени в своя чужд текст, без български превод.¹

Също тъй чуждите цитати са оставени с правописа и във формата както ни ги предава в ръкописа самият автор, макар че този правопис днес да не е в употреба, или пък формата да не е правилна.

¹ В това издание е осъвременен правописът, но без да е променян изказът на автора и езикът на епохата, в която е създаден Дневникът. – Б.р. [Всички бележки без изрично отбелязани са на Стоян Аргиров.]

Българското издание на Дневника, поради неговия значителен обем (над 60 коли), се раздели на 2 тома: първият том съдържа записките на Иречек от 30 октомври 1879 г. до 9/21 октомври 1881 г. – заминаването му в двумесечен задграничен отпуск; вторият том – записките му от 27 октомври 1881 г., вече във Виена, до напускането на България и настаняването му в Прага – 26 октомври 1884 г.

Към първия том сметнах за полезно да прибавя и неговия *curriculum vitae*, написан по случай петдесетгодишнината му през 1904 г. за читателите на чешкото сп. *Osvěta*, в което той ред години поместваше много хубави литературни трудове. От тази автобиография българският читател между другото ще види как сам Иречек гледа и цени след двадесет години своята петгодишна дейност в България.

Към втория пък том ще бъде приложен подробен показалец на всички имена и неща, за които се говори в Дневника.

По желание на книгоиздателството, в българското издание на Дневника се поместиха и ликовете на наши общественици и чужденци, които са играли някаква роля в нашия държавен живот след освобождението, дотолкова, доколкото беше възможно да се намерят запазени от това време портрети в сбирките на Българската академия на науките и Народната библиотека. Много ми послужи в случая и г-н д-р К. Сарафов с частната портретна сбирка, останала от покойния му баща Мих. Сарафов. На всички дължа да изкажа тук своята гореща благодарност.

София, Св. св. Кирил и Методий, 1930 г.

Стоян Аргиров